

عدالت فضایی در مسکن شهری، مورد مطالعاتی: شهر اسلامشهر

محمد مهدی عزیزی^{۱*} - محمد مرادی^۲

۱. استاد شهرسازی، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران (نویسنده مسئول).
۲. کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۳/۱۱ تاریخ اصلاحات: ۱۳۹۹/۱۲/۱۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۹/۱۲/۱۸ تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۹/۳۰

چکیده

به دنبال تحولات ایجاد شده در اثر رشد شتابان شهرنشینی، از جمله ضرورت‌ها در رسیدن به عدالت فضایی و توسعه شهری پایدار می‌توان توجه به تأمین مسکن مناسب برای اقشار متنوع جامعه دانست. عدم توجه به عدالت فضایی در فرایند برنامه‌ریزی مسکن، می‌تواند بروز مشکلات فراوان، از جمله نارضایتی شهروندان و ناکارآمدی برنامه‌ها را در پی داشته باشد. شهر اسلامشهر به عنوان یکی از شهرهای مهم استان تهران، امروزه با مشکلاتی در زمینه های عدالت در حوزه مسکن مواجه است که موجب کاهش زیست‌پذیری آن شده است. هدف پژوهش حاضر، ارزیابی عدالت فضایی در قلمرو مسکن در شهر اسلامشهر و ارائه راهبردهایی برای ارتقای آن می‌باشد. روش پژوهش از نوع تحلیلی و بهره‌گیری از روش‌های کمی است. تحلیل اطلاعات با استفاده از آزمون تی تست، رتبه‌بندی مناطق بر اساس مدل تاپسیس و تکنیک تحلیل سوات برای ارائه راهبردها استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که اکثریت شاخص‌های عدالت فضایی مسکن در مناطق اسلامشهر پایین‌تر از سطح متوسط قرار دارند. بر اساس نتایج مدل تاپسیس، منطقه ۱ اسلامشهر مطلوب‌ترین منطقه از نظر برخورداری از عدالت مسکن است. در این منطقه، معابر و مسیرهای پیاده از کیفیت مناسبی برخوردار بوده و از نظر دسترسی به خدمات شهری وضعیت مطلوب‌تری دارد. نامطلوب‌ترین وضعیت در بین مناطق مربوط به منطقه ۴ می‌باشد که از جمله مهمترین دلایل آن می‌توان به قدمت بالای ابنیه، سهم بالای بناهای مخروبه، شبکه معابر نامناسب، فقدان دسترسی به حمل و نقل عمومی، و کمبود فضای سبز اشاره کرد. سایر یافته‌های پژوهش عبارتند از: ضرورت به کارگیری راهبرد انطباقی برای تأمین خدمات سکونت در مقیاس‌های عملکردی، راهبرد اقتضایی برای ایجاد اختلاط کاربری‌ها به منظور ایجاد محیط سرزنده، راهبرد تدافعی برای ساماندهی نظام کاربری‌ها و راهبرد تهاجمی برای تقویت مشارکت مردمی.

واژگان کلیدی: مسکن، توسعه شهری پایدار، عدالت فضایی، مناطق شهر اسلامشهر.

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم با عنوان «ارزیابی عدالت فضایی در قلمرو مسکن مناطق شهری: مطالعه موردی، مناطق شهر اسلامشهر است که در سال ۱۳۹۶ به راهنمایی نویسنده اول در دانشکده شهرسازی پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران به انجام رسید.

۱. بیان مسئله

با ورود به هزاره سوم میلادی، شهرها با مسائل عدیده‌ای درگیر هستند که نمود عینی آن‌ها را می‌توان در گسترش آلودگی‌ها، مسائل محیط زیستی، بالارفتن جرائم و در نهایت پایین آمدن کیفیت زندگی مشاهده کرد. بر این اساس، یکی از چالش‌های پیش‌رو در راه رسیدن به زندگی پایدار شهری، تامین شرایط مناسب برای زندگی در شهرها و محیط‌های مسکونی است (Hall & Peiffer, 2000, p. 47). اکثر شهرهای امروزی در ایران نیز با مسائلی همچون چالش قابل زندگی بودن و نابرابری‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی مواجه هستند (داداش پور، رستمی و علیزاده، ۱۳۹۳، ۶). نابرابری در شرایط سکونت و دسترسی به زیرساخت‌های فیزیکی و اجتماعی (برندک، ۱۳۹۶، ۹۷۴) و به طور خاص مسکن یکی از این نابرابری‌هاست (قتیری، ۱۳۹۰، ۳۵). نابرابری مسکن یکی از موضوعات محوری در مطالعات اجتماعی (Huang & Jiang, 2009, P. 937) و نیز یکی از مهمترین ابعاد ملموس نابرابری اجتماعی و فضایی است (Huang, 2005). با این حال، مسئله اساسی در راهبرد عدالت فضایی، چگونگی توزیع و کیفیت خدمات و نیازهای اساسی از جمله مسکن به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه پایدار بین مناطق مختلف شهر است (رومیانی، سجاسی و منصور، ۱۳۹۷، ۵۶). از این رو، ایجاد مسکن و محیط سکونتی مناسب به گونه‌ای که همه اقشار و گروه‌های جامعه را دربرگرفته و به دور از نابرابری‌های اجتماعی و فضایی باشد را می‌توان یکی از چالش‌های اساسی دانست (مدیری و حسینی، ۱۳۹۲، ۶۰) که به رضایت شهروندان از شیوه زندگی خود منجر می‌شود (امانپور، ملکی و حسینی، ۱۳۹۵، ۱۰۰). از دو موضوع مهم و مورد بحث در حوزه برنامه ریزی شهری امروز، می‌توان به ارتباط مطالعات مربوط به مسکن شهری و برنامه‌ریزی عدالت فضایی شهرها اشاره کرد که کمتر به آن پرداخته شده است (ضمیری و مهین، ۱۳۹۴، ۶۸). به نظر می‌رسد که تدوین یک برنامه عدالت محور در بخش مسکن برای رسیدن به وضعیت مطلوب از طریق شناسایی و تجزیه و تحلیل ابعاد گسترده و آگاهی از وضعیت کیفی شاخص‌های مسکن در فرایند برنامه‌ریزی عدالت فضایی، از اهمیت خاص برخوردار باشد.

بررسی موضوع مسکن از دیدگاه عدالت فضایی در شهر اسلامشهر به عنوان یکی از سکونتگاه‌های خودرو که حاصل مهاجرت‌های گسترده در دهه‌های اخیر است، می‌تواند دارای اهمیت باشد. به وجود آمدن این شهر به علت قرارگیری در حوزه نفوذ شهر تهران و تبدیل شدن به مقصد سکونت هزاران نفر مهاجر بوده است که در اثر عوامل متعدد همچون گرانی زمین و مسکن در تهران، وارد این شهر شدند. این روند شکل‌گیری سریع فیزیکی و جمعیتی، مانند بسیاری از سکونتگاه‌های حاشیه‌ای کلانشهر تهران با دگرگونی‌های عمده کالبدی- فضایی

به بویژه در بخش مسکن همراه بوده است. بدین ترتیب، ضرورت بررسی عدالت فضایی در مسکن به خصوص در سکونتگاه‌هایی نظیر اسلامشهر بیشتر احساس می‌شود. مقاله حاضر تلاش دارد به ارزیابی عدالت فضایی در قلمروی مسکن و ارائه برنامه‌های ارتقای آن در شهر اسلامشهر بپردازد. سؤالات اصلی پژوهش عبارت هستند از: عوامل مؤثر بر ارزیابی عدالت فضایی در قلمروی مسکن کدام هستند؟ وضعیت شاخص‌های مرتبط با عدالت در مسکن در مناطق شهری، نمونه اسلامشهر، چگونه است؟ رتبه‌بندی مناطق شهری اسلامشهر براساس مسکن و عدالت فضایی چگونه است؟ و راهبردهای ارتقای عدالت فضایی در قلمروی مسکن کدام‌ها هستند؟ بر این اساس، در مطالعه حاضر ابتدا با مرور مبانی نظری و مطالعات مشابه داخلی و خارجی شاخص‌های عدالت فضایی در قلمروی مسکن استخراج شده و سپس با بهره‌مندی از آزمون‌های آماری به ارزیابی آنها در مناطق شهر اسلامشهر پرداخته و در نهایت راهبردهای ارتقای عدالت مسکن ارائه می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

در اینجا تلاش شده است تا نزدیکترین پژوهش‌های انجام شده به موضوع این مقاله در حوزه مطالعات داخلی و خارجی مورد بررسی قرار گیرد. در خصوص پیشینه تحقیق می‌توان به مقاله‌ای تحت عنوان «برنامه‌ریزی راهبردی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی» که توسط محمد امین جرفی و دیگران (۱۳۹۷) نگارش شده است اشاره کرد. در این مقاله، پس از تبیین مفاهیم پایه عدالت فضایی و عدالت توزیعی در برنامه‌ریزی سکونتگاه‌ها، با استفاده از روش تاپسیس مناطق شهر اهواز از منظر عدالت فضایی و دسترسی به خدمات سطح بندی شده است. در مقاله دیگری که توسط حبیب الله فصیحی و دیگران (۱۳۹۹) با عنوان «تحلیل دسترسی به بوستان‌های شهری با رویکرد عدالت فضایی» نگارش شده است، به اهمیت دسترسی به فضاهای سبز و بوستان‌ها به دلیل تاثیر این فضاها بر روحیات شهروندان و کیفیت محیط زندگی پرداخته شده و تاکید دارد تا در برنامه‌ریزی برای محیط‌های شهری به دسترسی عادلانه همه ساکنین به این فضاها توجه شود. رمضانپور و دیگران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «مکان‌یابی مسکن حمایتی با معیارهای مقرون به صرفه‌گی مبتنی بر عدالت فضایی در شهر بابلسر»، به تدوین معیارهای مقرون به صرفه مکان‌یابی مسکن حمایتی در بابلسر، شامل معیارهای اقتصادی، اجتماعی، دسترسی به امکانات، تراکم، زیستی، حقوقی، منطقه و کالبد به روش پیمایشی با استفاده از مطالعه اسنادی و تحلیل AHP و نرم افزار GIS پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش گویای این است که نباید صرفاً براساس معیارهای کالبدی یا اقتصادی به مکان‌یابی مسکن حمایتی پرداخت و لازم است دسترسی به امکانات و خدمات که

۲. مبانی نظری

در ادامه به بررسی مبانی نظری پرداخته شده است.

۲-۱- عدالت فضایی

موضوع عدالت به‌مثابه معیار کلیدی و با اهمیت در پارادایم توسعه پایدار مطرح بوده و به‌عنوان یکی از مباحث مهم در شهرها تلقی شده است (Mitchell et al., 2012, 17). یکی از مهم‌ترین وجوهی که از برنامه‌های توسعه شهری انتظار می‌رود، موضوع و معیار عدالت است، زیرا نظریه‌های برنامه‌ریزی اساساً مشروعیت فرایندهای برنامه‌ریزی شهری را به موضوع ارتقای عدالت معطوف کرده‌اند (عزیزی و دیگران، ۱۳۹۴، ۱۲۶). با مطالعه متون و بررسی آرا و نظرات نظریه‌پردازان اندیشه‌های بنیادین عدالت، می‌توان عدالت را از نظر ماهوی موضوعی در قالب موارد زیر توصیف کرد: تخصیص برابر مزایا و هزینه‌های اجتماع، حق برابر در استفاده از منابع و مزایای موجود، تمرکز بر ظرفیت‌های افراد، مشارکت، برابری اجتماعی، برابری اقتصادی، برابری زیست‌محیطی، عدالت محیطی، اکولوژیکی و فضایی (عزیزی و دیگران، ۱۳۹۷، ۸). هرچند مفهوم عدالت فضایی به‌عنوان یک دغدغه عمومی از اوایل دهه ۱۸۲۰ میلادی مورد توجه قرار گرفته، اما در میانه دهه ۱۹۸۰ به‌عنوان مبنایی برای چالش برابری نژادی در ایالات متحده مطرح گردید (Laurent, 2011, p. 263). مفهوم عدالت فضایی این است که ضروری است با تمام ساکنین در جایی که زندگی می‌کنند، به‌طور مساوی رفتار شود (اسماعیل زاده و معصومی، ۱۳۹۴، ۹۶). عدالت فضایی بیانگر رفتار منصفانه و دربرگیرنده همه مردم، بدون توجه به قومیت، رنگ، منشأ، ملیت یا درآمد، در توسعه، اجرا و به‌کارگیری قواعد محیطی است (نعیمی و بابائی، ۱۳۹۶، ۱۷۶). منظور از عدالت فضایی در شهر توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات شهری در میان محله‌های مختلف شهر است، به‌طوری‌که هیچ محله‌ای در مقایسه با محله دیگر در برخورداری از مزیت‌های فضایی برتری نداشته و اصل دسترسی برابر رعایت شده باشد (امانپور و دیگران، ۱۳۹۵، ۴۹۸). به‌عبارت‌دیگر، توزیع بهینه خدمات و امکانات به‌گونه‌ای هدایت شود که به نفع تمامی اقشار و گروه‌های اجتماعی جامعه گردد و عدالت اجتماعی و فضایی تحقق یابد (روستایی و دیگران، ۱۳۹۵، ۶۸). با این تفاسیر، عدالت فضایی در کلیتی فراگیر به رعایت حقوق برابر انسان‌ها یا بازیگران اجتماعی، حفظ و پاسداری از کرامت انسانی آن‌ها، تأمین نیازهای اولیه زندگی و عزت‌نفس اجتماعی آن‌ها توجه فراوان دارد (یزدانی و فیروزی، ۱۳۹۵، ۱۸). در جمع بندی مطالب فوق‌الذکر می‌توان گفت که شهروندان عناصر اصلی توسعه پایدار و عدالت فضایی به شمار می‌روند و دارای حقوق مختلف از جمله داشتن حق زندگی مطلوب می‌باشند. از جمله موارد تحقق این مهم می‌توان به داشتن مسکن مناسب اشاره نمود که در ادامه مورد

عامل مهمی در عدالت فضایی و کیفیت زندگی است توجه داشت. در پژوهش دیگری با عنوان «تحلیل نابرابری‌های فضایی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی» که توسط علی عبدی و دیگران (۱۳۹۸) نگارش شده است، توزیع نامتوازن خدمات در محلات شهری به عنوان یکی از مشکلات عمده شهرهای کشور قلمداد شده که نتیجه آن نابرابری فضایی و بی‌عدالتی در دسترسی به خدمات مورد نیاز شهروندان است. در این پژوهش، شناسایی الگوی فضایی بی‌عدالتی، توزیع خدمات شهری براساس تغییرات جمعیتی و بازنگری در طرح‌های موجود به عنوان پیشنهادات حل این معضل معرفی شده است. سیائو و همکاران (۲۰۱۷) در مقاله «ارزیابی دسترسی به پارک‌های شهری در شانگهای: دلالتی بر عدالت اجتماعی در شهر چینی» به بررسی توزیع عادلانه خدمات پارک‌های شهری برای جمعیت حاشیه‌نشین در مقایسه با بخش‌های ثروتمند نشین آن پرداخته‌اند که نتایج آن نشان می‌دهد عدالت اجتماعی در دسترسی به این خدمات محقق شده است. در مقاله دیگری تحت عنوان «به سوی عدالت فضایی در برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی و درمانی» به نگارش آمر شریف (۲۰۰۷) وضعیت شهرهای جنوب صحرای افریقا از منظر توزیع خدمات بهداشتی مورد ارزیابی قرار گرفته که نتایج حاصل از آن نشانگر این است که دسترسی به این خدمات عملاً در سکونتگاه‌های در حال گسترش امکان‌پذیرتر است. همچنین، دان (۲۰۰۲) در مطالعه خود تحت عنوان «مسکن و نابرابری در سلامت» ارتباط مسکن با نابرابری در سلامتی فردی را ارزیابی کرده و با بررسی شرایط اجتماعی، اقتصادی و بهداشت روانی افراد در ونکوور به نقش تعیین‌کننده مسکن در این امر تأکید می‌کند. روش تحقیق استفاده شده در این پژوهش پیمایشی بوده و اطلاعات آن به صورت مصاحبه با اشخاص به دست آمده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که نحوه ارتباط با محیط مسکونی و واحدهای همسایگی مجاور، مالکیت مسکن و توانایی کنترل مسکن با سلامت روانی افراد در ارتباط است (Dunn, 2002, p. 671-681). مجموع مطالعات داخلی و خارجی همگی بر این امر تأکید دارند که عدالت فضایی ارتباط مستقیمی با کیفیت مسکن دارند، آنچنانکه برنامه‌ریزی مناسب مسکن می‌تواند عدالت اجتماعی و فضایی را در سطح مناطق شهری افزایش داده و میزان استرس و نگرانی شهروندان را کاهش دهد. بدین ترتیب، مقاله حاضر درصدد است تا با تأکید بر مسکن مناسب به‌عنوان یکی از حلقه‌های مفقودشده شهرهای ایران، به بررسی آن با رویکرد عدالت فضایی بپردازد. همچنین با استناد به روش‌های کمی و کیفی، مناطق شهری اسلامشهر را از منظر عدالت مسکن رتبه‌بندی کند.

۲-۲- مسکن مناسب و پایدار

مسکن مهمترین عنصر شهر است و توسعه مسکن علاوه بر محیط زیست بر اقتصاد، فرهنگ و مسائل اجتماعی شهر اثر دارد. در واقع مسکن را نخستین واحد جامعه، مهمترین واحد سکونت انسان‌ها و نشان دهنده کوچکترین واحد طرح‌های توسعه می‌دانند که یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی از نظر کالبدی به شمار می‌آید (ضمیری و دیگران، ۱۳۹۴، ۶۸). مسکن علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را نیز در برمی‌گیرد که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری موردنیاز برای بهزیستن خانواده است (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۲، ۳۵). مسکن مناسب به فضا یا مکانی گفته می‌شود که بتواند زمینه لازم برای رشد فردی و جمعی هر یک از افراد خانواده یا خانوار را فراهم کند، به نحوی که آن‌ها بتوانند برحسب نیازهای روحی و روانی خود و نوع فعالیت موردنظر حریم لازم را بیابند (اکبرپور و دیگران، ۱۳۹۵، ۲۴). فضای کافی، دسترسی، امنیت کافی، پایداری سازه، تداوم عمر مفید، بهره‌مندی از نور طبیعی و

مصنوع، گرمایش و تهویه، زیرساخت و خدمات سکونتی، تسهیلات بهداشتی و مدیریت زباله و پسماند، کیفیت زیست‌محیطی مناسب، روابط اجتماعی و همسایگی، نزدیکی دیداری و فیزیکی به طبیعت و فضای سبز، همه از نشانه‌های مسکن مناسب و پایدار هستند (خدارحم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱). در قانون اساسی ایران نیز در اصل ۳۱، حق بهره‌مندی از مسکن مناسب را حق هر فرد و خانواده ایرانی می‌داند (قنبری، ۱۳۹۰، ۳۵). مسکن مناسب و پایدار از ابعاد سه‌گانه زیر قابل بررسی است: از دیدگاه اکولوژیکی: مسکن مناسب ابتدا شرایط زندگی خوب و طولانی‌مدت را براساس کارایی و کفایت اکولوژیکی فراهم سازد؛ از دیدگاه اقتصادی باید رضایتمندی را افزایش داده و هزینه‌های غیرمستقیم همانند حمل‌ونقل را کاهش دهد و از دیدگاه اجتماعی بایستی ویژگی‌های اجتماعی و فیزیکی و روان‌شناسی ساکنان را در نظر بگیرد (معینی، ۱۳۸۷، ۴۸). در شکل ۱ ویژگی‌های اساسی مسکن مناسب و پایدار نمایش داده شده است.

شکل ۱. ویژگی‌های اساسی مسکن پایدار

(رومیانی و دیگران، ۱۳۹۷، ۵۹)

۲-۳- عدالت فضایی و برنامه ریزی مسکن

مسکن که به عنوان یکی از نیازهای اصلی انسان و یکی از علل اصلی رشد فیزیکی شهرها، در سالهای اخیر جایگاه مهمی در برنامه ریزی توسعه فضایی شهرها پیدا کرده است (ضمیری و دیگران، ۱۳۹۴، ۶۸). در حالیکه کارکرد اصلی مسکن علاوه بر سرپناه، فراهم آوردن شرایط مطلوب برای خانواده به منظور تحقق فعالیت‌های خانوادگی است، عدم دسترسی عادلانه به مسکن مناسب با افزایش میزان بزهکاری، طلاق و از هم گسیختگی اجتماعی ارتباط زیادی پیدا می‌کند و یک عامل بازدارنده در رشد و اعتدالی اجتماعی- فرهنگی محسوب می‌شود. همچنین نداشتن مسکن باعث پیدایش ناهنجاری‌های اجتماعی، از قبیل خیابان‌خوابی و زاغه‌نشینی می‌شود (عابدینی، ۱۳۹۴، ۵۲). مسکن، نسبت به سایر کالاها به دلیل ویژگی‌هایی همچون غیرقابل جایگزین بودن، سرمایه‌ای بودن، بادوام و پرهزینه بودن و غیرمنقول می‌تواند عامل عمده

در جمع‌بندی کلی می‌توان گفت مسکن، خردترین و کوچک‌ترین شکل تجسم کالبدی-فضایی در روابط متقابل انسان و محیط و تبلور فضایی کارکرد حیاتی سکونت انسانی در ایفای نقش‌های اساسی است و باید در بهترین و سالم‌ترین اراضی شهری تامین شود. از نظر کیفیت، باید نیازمندی‌های مرتبط با خود را برآورده سازد و از نظر اخلاقی و اجتماعی، بهداشتی، آسایش و آرامش، اطمینان خاطر ساکنان، زیبایی و دسترسی به خدمات عمومی محله‌ای نیز دارای برنامه‌ریزی درستی باشد. دارا بودن هوای پاک، نبودن صداهای مزاحم، عدم آسراف، برقراری ارتباط سالم با همسایگان، چشم‌اندازهای سبز و فضاهای باز کافی، دارا بودن سطح زیربنای متناسب با تعداد اعضای خانوار، از جمله مشخصه‌های دیگر مسکن مناسب محسوب می‌شوند.

با توجه به مباحث مطرح شده، سه حوزه عدالت، عدالت فضایی و مسکن مناسب، به عنوان شاخص‌های ارزیابی عدالت فضایی در قلمرو مسکن تدوین شده و در جدول ۱ به عنوان چارچوب نظری پژوهش ارائه می‌شود. این شاخص‌ها با استفاده از روش‌های کمی و کیفی به آزمون گذاشته می‌شوند. قابل ذکر است که متغیرهای عدالت فضایی و مسکن مناسب با توجه به اشتراکات بین آن‌ها در ابعاد مرتبط با آنها دسته‌بندی شده و ملاک عمل برای تحلیل و ارزیابی مناطق شهر مورد مطالعه (اسلامشهر) می‌گیرند.

جدول ۱. معیارها و شاخص‌های عدالت فضایی در قلمرو مسکن (براساس بازخوانی و واکاوی اسناد و نظریه‌های مرتبط)

مطالعات شاخص	شاخص	معیار
(Mercer, 2006, pp.18-25) (خداحرم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱) (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	رضایت‌مندی از کیفیت ابنیه رضایت‌مندی از قدمت ابنیه رضایت‌مندی از سازه ابنیه کیفیت معابر و مسیرهای پیاده	کیفیت کالبدی- عملکردی مسکن
(Duxbury et al., 2006, p. 44) (Santos & Martins, 2006, p.415) (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	دسترسی به معابر اصلی دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی وضعیت محل پارک وضعیت جرم خیزی	دسترسی به زیرساخت‌های شهری مناسب
(خداحرم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱) (نعیمی و بابائی، ۱۳۹۶، ۱۷۶). (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	سطح امنیت در شب امنیت گروه‌های خاص امنیت فضاهای عمومی	امنیت اجتماعی
(Weziak, 2016, p.91) (Santos & Martins, 200, p.415) (خداحرم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱) (عزیزی و دیگران، ۱۳۹۷، ۱۲-۱۴). (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	صمیمیت ساکنین تعامل ساکنین حضور در فضاهای عمومی	تعاملات اجتماعی
(خداحرم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱) (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸) (اکبرپور و دیگران، ۱۳۹۵، ۲۴)	رضایت از سکونت تمایل به ادامه سکونت حس افتخار به محل	احساس تعلق به محل سکونت
(Santos & Martins, 2006, p.415) (ابراهیم زاده و مرزی، ۱۳۹۴، ۱۴۹) (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	دسترسی به پارک، آموزشی، درمانی، ورزشی، تجاری، فرهنگی، اداری عدم وجود آلودگی صوتی	دسترسی به خدمات و تسهیلات عمومی
(Weziak, 2016, p.91) (خداحرم و دیگران، ۱۳۸۹، ۳۱) (ابراهیم زاده و مرزی، ۱۳۹۴، ۱۴۹) (نعیمی و بابائی، ۱۳۹۶، ۱۷۶). (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	میزان فضای باز همگانی کیفیت آب‌وهوا وضعیت جمع‌آوری زباله و بهداشت محیط وضعیت جمع‌آوری آب‌های سطحی	سلامت عمومی
(Santos & Martins, 2006, p.415) (رضوانی و دیگران، ۱۳۹۵، ۳۸).	وضعیت اشتغال هزینه‌ی اجاره بها یا تملک	کارایی اقتصادی

۳. روش پژوهش
قلمرو مسکن شهر اسلامشهر را می‌توان برای سایر شهرها و مناطق دیگر نیز مورد استفاده قرار گیرد. براساس روش و ماهیت مطالعه، روش تحلیلی مبتنی بر پرسشنامه مردمی بوده که در آن مناطق شش‌گانه شهر اسلامشهر به‌عنوان روش پژوهش این مطالعه از نوع کاربردی و استقرایی است، که شاخص‌های تدوین شده برای ارزیابی عدالت فضایی در

مسکن به روش تاپسیس صورت گرفت. در نهایت، با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون‌های آماری، برداشته‌های میدانی، اسناد فرادست و با تکیه بر خروجی‌های مستخرج از پرسشنامه‌ها، ماتریس تحلیل شرایط درونی و بیرونی تشکیل شدند. این ماتریس امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد را برای ارتقای عدالت فضایی مسکن ارائه می‌کند. برحسب وضعیت، چهار دسته راهبرد تهاجمی (قوت - فرصت)، راهبرد انطباقی (ضعف - فرصت)، راهبرد اقتضایی (قوت - تهدید) و راهبرد تدافعی (ضعف - تهدید) قابل تدوین هستند. سپس از بین روش‌های مختلف امتیاز دهی و اولویت‌بندی راهبردها مانند ANP و سایر روش‌ها، با توجه اهمیت مسئله و تعدد ذینفعان در امر برنامه ریزی مسکن، روش مصاحبه با خبرگان و آزمون فریدمن برای این امر انتخاب شد. بدین منظور تعداد ۱۵ پرسشنامه در اختیار متخصصین شهری (کارشناسان حوزه برنامه‌ریزی شهری)، برای امتیازدهی به راهبردها تکمیل و با استفاده از آزمون فریدمن در نرم‌افزار SPSS، وزن دهی و اولویت‌بندی شدند.

نمونه مطالعاتی انتخاب گردیده‌اند. نتایج پرسشنامه‌ها وارد نرم‌افزار SPSS شده و براساس آزمون تی تست تحلیل گردیدند. جامعه آماری این پژوهش، خانوارهای ساکن در سطح مناطق مختلف شهر اسلامشهر هستند که مشتمل بر ۸۳۹۴۰ خانوار بوده‌اند. برای تعیین حجم نمونه، از روش نمونه‌گیری کوکران استفاده گردید که براساس آن، حجم نمونه با سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد، ۳۸۲ مورد محاسبه شد. پس از مشخص شدن حجم نمونه، پرسشنامه‌ها به صورت نمونه‌گیری تصادفی منظم یا سیستماتیک در سطح مناطق شهر مطابق با جدول ۲، توزیع گردیدند. روایی پرسشنامه با بهره‌مندی از نظر کارشناسان و اساتید مورد بررسی قرار گرفته و برای سنجش پایایی آن از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید. مقدار آلفا کلی برای مجموعه سؤالات طرح شده، ۰/۸۴۹ به دست آمده است که پایایی پرسشنامه (مطلوبیت سؤالات) را در حد زیادی تأیید می‌کند. همچنین، برای تحقق هدف مطالعه، از آزمون T تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت شاخص‌های عدالت مسکن در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. سپس، رتبه‌بندی مناطق شش‌گانه شهر از نظر میزان برخورداری از عدالت

جدول ۲. حجم نمونه در هر منطقه براساس روش کوکران

مناطق	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶	جمع
جمعیت	۱۲۸۵۹۵	۱۸۲۲۳۰	۵۱۳۰۰	۹۰۳۹	۱۱۲۵۹	۲۶۹۷۷	۳۹۸۱۴۱
تعداد خانوار ساکن	۳۱۱۴۰	۴۱۳۶۴	۱۲۴۵۷	۲۲۵۹	۲۸۱۴	۶۳۴۳	۹۶۳۷۷
حجم نمونه	۱۲۳	۱۶۴	۵۰	۹	۱۱	۲۵	۳۸۲

۴. معرفی نمونه مطالعاتی

اسلامشهر یکی از نقاط شهری استان تهران و نیز مرکز شهرستان اسلامشهر است که جمعیت آن طبق سرشماری سال ۱۳۹۰، حدود ۳۸۹ هزار نفر می‌باشد. محدوده شهر اسلامشهر در حال حاضر به شش منطقه تقسیم شده که ملاک عمل خدمات‌رسانی شهرداری به محدوده شهر است. از بین مناطق شهر اسلامشهر مناطق ۴ (شاتره) و ۵ (احمدآباد مستوفی) به صورت منفصل و در حاشیه مسیرهای اطراف شهر توسعه یافته و از دیگر مناطق جدا می‌باشد. دلیل انتخاب شهر اسلامشهر به عنوان نمونه مطالعاتی، تغییراتی است که در طول نیم قرن اخیر در این شهر و شهرهای مشابه، که به گونه‌ای تحت تاثیر یک شهر بزرگ قرار گرفته‌اند، رخ داده است. شهر اسلامشهر در دهه‌های گذشته شاهد رشد قابل ملاحظه‌ای در جمعیت خود بوده است. این مسئله تأثیر خود را در گونه‌های مختلف مسکن شهر گذاشته، به گونه‌ای که فرصت لازم برای برنامه‌ریزی و توسعه مناسب به وجود نیامده است. از جمله تبعات این روند، پیدایش و یا تشدید نابرابری‌ها در وضعیت مناطق شهر از نظر دسترسی به خدمات مورد نیاز حوزه مسکن از منظر عدالت فضایی عرصه مسکن بوده که هدف اصلی پژوهش حاضر در ارزیابی آن است.

۵. ارزیابی شاخص‌های عدالت فضایی در مسکن اسلامشهر و نتایج پژوهش

در قالب چارچوب نظری پژوهش و شاخص‌های تدوین شده، موضوع مسکن در شهر اسلامشهر از دیدگاه عدالت فضایی در اینجا مورد ارزیابی قرار گرفته و مناطق شش‌گانه شهر از نظر برخورداری عادلانه از مسکن و خدمات مسکونی رتبه‌بندی می‌شوند. سپس با استفاده از نتایج به دست آمده، راهبردهای ارتقای عدالت فضایی مسکن در شهر اسلامشهر ارائه می‌گردند.

۵-۱- ارزیابی شاخص‌های عدالت فضایی در مناطق شش‌گانه اسلامشهر (آزمون تی)

برای ارزیابی وضعیت شاخص‌های عدالت فضایی در قلمرو مسکن و با استفاده از نظر ساکنان، در این بخش از پژوهش از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است. براساس جدول ۳ و طیف لیکرت طراحی شده برای پرسشنامه (۱: پایین‌ترین و ۵: بالاترین)، در بین شاخص‌های معیار کیفیت کالبدی-عملکردی مسکن، رضایت از کیفیت ابنیه

به سکونت، رضایت از سکونت (۳.۳۲) و تمایل به ادامه سکونت (۳.۲۵) از منطقه ۱ و حس افتخار به محل (۵۴.۲) از منطقه ۵، دارای وضعیت بهتری نسبت به سایر مناطق می‌باشند. در بین شاخص‌های معیار دسترسی به خدمات و تسهیلات عمومی، دسترسی به پارک (۴.۰۲) از منطقه ۶، دسترسی به آموزشی (۳.۶۳)، دسترسی به درمانی (۵۲.۳)، دسترسی به ورزشی (۳.۵۴)، دسترسی به تجاری (۳.۵۹)، دسترسی به فرهنگی (۳.۳۵) و دسترسی به اداری (۳.۷۴) همگی از منطقه ۱ مطلوب‌ترین وضعیت را در بین مناطق شش‌گانه اسلامشهر به خود اختصاص داده‌اند. در رابطه با شاخص‌های معیار سلامت عمومی، عدم وجود آلودگی صوتی (۳.۸۴) و کیفیت آب‌وهوا (۰.۰۸) از منطقه ۳، میزان فضای باز همگانی (۳.۹)، وضعیت جمع‌آوری زباله و بهداشت محیط (۳.۲۶) و وضعیت جمع‌آوری آب‌های سطحی (۳.۴) هر سه از منطقه ۶، وضعیت بهتری دارد. نهایتاً، در میان شاخص‌های معیار کارایی اقتصادی، وضعیت اشتغال با میانگین ۲.۹۴ و هزینه اجاره‌بها یا تملک با میانگین ۲.۶۹ از منطقه ۱ دارای مطلوب‌ترین وضعیت نسبت به سایر مناطق دارند. به‌طور کلی، در ارتباط با وضعیت شاخص‌های عدالت فضایی در قلمرو مسکن مناطق شش‌گانه اسلامشهر، نتایج ارزیابی نشان می‌دهد که میانگین اغلب شاخص‌ها از میانگین نظری در نظر گرفته‌شده (براساس طیف لیکرت، میانگین نظری ۲.۵) کمتر بوده که بیانگر ضعف کلی در وضعیت شاخص‌های عدالت مسکن در مناطق است.

(۳.۴۸) و سازه (۳.۱۶) از منطقه ۱ و رضایت از قدمت ابنیه (۳.۲۴) از منطقه ۳ دارای وضعیت مطلوب‌تری نسبت به سایر مناطق می‌باشد. همچنین، در این معیار از منطقه ۴، رضایت از سازه ابنیه با میانگین ۱.۶۶ وضعیت بسیار نامطلوبی دارد. به‌طور کلی، وضعیت شاخص‌های معیار فوق در منطقه ۱ دارای وضعیت مطلوب‌تر و منطقه ۴ دارای وضعیت نامطلوب‌تری است. در ارتباط با شاخص‌های معیار دسترسی به زیرساخت‌های شهری مناسب نیز، کیفیت معابر و مسیرهای پیاده (۵.۵۴) و دسترسی به معابر اصلی (۳.۴۵) از منطقه ۵، همچنین دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی (۳.۷۴) و وضعیت محل پارک (۴.۴۵) از منطقه ۶ از وضعیت نسبی مطلوبی نسبت به سایر مناطق برخوردارند. وضعیت کلی شاخص‌های معیار فوق در منطقه ۵ نسبت به سایر مناطق در وضعیت مطلوب‌تر و در منطقه ۲ دارای وضعیت نامطلوب‌تر است. در میان شاخص‌های معیار امنیت اجتماعی، وضعیت جرم خیزی (۲.۸) و امنیت گروه‌های خاص (۲.۹۵) از منطقه ۱، سطح امنیت در شب (۲.۸۴) از منطقه ۳ و امنیت فضاهای عمومی (۲.۵۸) از منطقه ۶ به نسبت، وضعیت مناسبی را دارا می‌باشد. اما به‌طور کلی وضعیت این معیار در تمامی مناطق پایین‌تر از سطح متوسط بوده و وضعیت نامطلوبی دارد. در رابطه با شاخص‌های معیار تعاملات اجتماعی، می‌توان گفت که صمیمیت ساکنین (۳.۱۸) از منطقه ۵، تعامل ساکنین (۳.۲۸) و حضور در فضاهای عمومی (۲.۷۲) از منطقه ۲، بهترین وضعیت را در بین سایر مناطق دارند. در میان شاخص‌های معیار احساس تعلق

جدول ۳: ارزیابی شاخص‌های عدالت فضایی در مناطق شش‌گانه اسلام‌شهر به تفکیک مناطق آن براساس آزمون تی تست

معیار	شاخص	میانگین					
		منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶
کیفیت کالبدی-عملکردی مسکن	رضایتمندی از کیفیت ابنیه	۳.۴۸	۲.۷۵	۳.۰۸	۲.۷۷	۲.۵۴	۳.۲۶
	رضایتمندی از قدمت ابنیه	۳.۱۱	۲.۶۵	۳.۲۴	۲.۳۳	۳.۱۸	۳.۱
	رضایتمندی از سازه ابنیه	۳.۱۶	۲.۳۱	۲.۸	۱.۶۶	۱.۴۵	۳.۰۸
دسترسی به زیرساخت‌های شهری مناسب	کیفیت معابر و مسیرهای پیاده	۲.۸۴	۲.۵۷	۱.۸	۲	۵.۵۴	۲.۲۸
	دسترسی به معابر اصلی	۳.۰۶	۲.۱۸	۲.۲	۳.۴۴	۳.۴۵	۳.۲
	دسترسی به ایستگاه‌های حمل‌ونقل عمومی	۳.۱۵	۱.۹۶	۳	۲.۱۱	۱.۹۰	۳.۷۴
امنیت اجتماعی	وضعیت محل پارک	۲.۵۲	۲.۰۱	۲.۹۶	۳	۳.۳۶	۳.۴۵
	وضعیت جرم خیزی	۲.۸۰	۲.۵۱	۲.۵۶	۲	۲.۵۴	۲.۷۲
	سطح امنیت در شب	۲.۵۲	۲.۴۱	۲.۸۴	۱.۵۵	۲.۲۷	۲.۲
	امنیت گروه‌های خاص	۲.۹۵	۱.۴۵	۲.۴۴	۱.۸۸	۲.۱۸	۲.۱
	امنیت فضاهای عمومی	۲.۴۵	۱.۵۵	۲.۴	۲.۴۴	۲.۵۴	۲.۵۸

میانگین						شاخص	معیار
منطقه ۶	منطقه ۵	منطقه ۴	منطقه ۳	منطقه ۲	منطقه ۱		
۲.۱۲	۳.۱۸	۲.۷۷	۳.۰۴	۳.۰۳	۳.۱۷	صمیمیت ساکنین	تعاملات اجتماعی
۲.۰۲	۳.۰۹	۳	۳.۰۸	۳.۲۸	۳.۱۳	تعامل ساکنین	
۲.۶	۲.۵۴	۱.۸۹	۲.۲	۲.۷۲	۲.۳۳	حضور در فضاهای عمومی	
۲.۷۶	۳.۱۸	۲.۴۵	۲.۷۲	۳.۰۲	۳.۳۲	رضایت از سکونت	احساس تعلق به محل سکونت
۲.۸۶	۲.۸۱	۲.۵۳	۲.۶۸	۲.۹۲	۳.۲۵	تمایل به ادامه سکونت	
۲.۸	۲.۵۴	۱.۸۶	۲.۱۶	۳.۲۲	۲.۵۰	حس افتخار به محل	
۴.۰۲	۱.۷۲	۱.۱۲	۲.۱۲	۳.۰۱	۳.۰۴	دسترسی به پارک	دسترسی به خدمات و تسهیلات عمومی
۳.۱۲	۱.۸۱	۲.۸۷	۲.۳۲	۲.۵	۳.۶۳	دسترسی به آموزشی	
۳.۴۷	۲.۶۳	۲.۴۴	۳.۳	۲.۷۹	۳.۵۲	دسترسی به درمانی	
۲.۴۲	۳.۲۷	۳.۴۱	۲.۰۴	۲.۳۹	۳.۵۴	دسترسی به ورزشی	
۲.۷۴	۲.۸۱	۳.۰۱	۲.۹۶	۲.۶۸	۳.۵۹	دسترسی به تجاری	
۳.۰۲	۲.۷۲	۳.۳۲	۲.۴۸	۲.۲۳	۳.۳۵	دسترسی به فرهنگی	
۲.۳۴	۲.۰۹	۱.۷۷	۲.۱۶	۲.۱۸	۳.۷۴	دسترسی به اداری	
۳.۷	۳.۷۲	۲.۴۴	۳.۸۴	۲.۷۱	۳.۰۹	عدم وجود آلودگی صوتی	سلامت عمومی
۳.۹	۲.۵۴	۱.۵۵	۲.۳۲	۱.۶۲	۲.۴۷	میزان فضای باز همگانی	
۲.۷۴	۲.۷۲	۱.۶۰	۳.۰۸	۱.۴۳	۲.۶۰	کیفیت آب و هوا	
۳.۲۶	۲.۴۴	۳.۰۵	۳.۱۶	۱.۹۲	۲.۹۸	وضعیت جمع‌آوری زباله و بهداشت محیط	
۳.۴	۳	۲.۸۵	۲.۶۸	۱.۹۰	۲.۵۲	وضعیت جمع‌آوری آب‌های سطحی	
۲.۶۵	۲.۸۵	۱.۴۱	۲.۸۰	۲.۵۶	۲.۹۴	وضعیت اشتغال	کارایی اقتصادی
۲.۶۲	۳.۰۹	۲.۱۸	۲.۶۴	۲.۵۹	۲.۶۹	هزینه‌ی اجاره بها یا تملک	

است. بر این اساس، پس از جمع‌آوری داده‌ها و وارد کردن آن‌ها در مدل تحلیلی تاپسیس، فاصله اقلیدسی هر یک از مناطق از جواب‌های ایده‌آل مثبت و منفی ($-D^+$, D^-) و نیز میزان نزدیکی نسبی هر منطقه نسبت به راه‌حل ایده‌آل (Cl_i) به‌دست‌آمده و درنهایت، با توجه به امتیاز تاپسیس مناطق به رتبه‌بندی مناطق شهر اسلامشهر به لحاظ برخورداری عادلانه مسکن مطابق جدول ۴، پرداخته‌شده است.

۵-۲- رتبه‌بندی مناطق شهر اسلامشهر از لحاظ برخورداری عادلانه از مسکن مناسب

به‌منظور رتبه‌بندی مناطق شهر اسلامشهر در بهره‌مندی عادلانه از مسکن مناسب از مدل تاپسیس استفاده شده است. این روش یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره و رتبه‌بندی می‌باشد که میزان نزدیکی گزینه‌ها به ایده‌آل‌ترین حالت ممکن را به خوبی نشان می‌دهد. در این پژوهش نیز با توجه به ماهیت مقاله استفاده از این روش انتخاب شده

جدول ۴. رتبه‌بندی نهایی شاخص‌های عدالت فضایی در قلمرو مسکن مناطق شش‌گانه شهر اسلامشهر با مدل تاپسیس

رتبه	مناطق	+Di	-Di	(شاخص شباهت) Cl _i	سطح کیفیت
۱	منطقه ۱	۰.۰۷	۰.۶۷	۰.۹۱۰	مطلوب
۲	منطقه ۶	۰.۳۵	۰.۳۹	۰.۵۲۶	نسبتاً مطلوب
۳	منطقه ۵	۰.۵۲	۰.۳۰	۰.۳۶۴	متوسط
۴	منطقه ۳	۰.۵۰	۰.۲۵	۰.۳۳۴	

رتبه	مناطق	+Di	-Di	(شاخص شباهت) Cli	سطح کیفیت
۵	منطقه ۲	۰.۵۴	۰.۱۹	۰.۲۵۶	نسبتا نامطلوب
۶	منطقه ۴	۰.۶۶	۰.۰۸	۰.۱۰۵	نامطلوب

مطلوب قرار دارد. این منطقه به دلیل فاصله خود از مرکز شهر در برخی از شاخص ها مانند دسترسی به خدمات عمومی و ادارات و مراکز تجاری، با کمبودهایی مواجه است. مناطق ۵ و ۳ شهر اسلامشهر به ترتیب با امتیاز ۰,۳۶۴ و ۰,۳۳۴، در وضعیت متوسطی در برخورداری از عدالت فضایی در بخش مسکن قرار دارند. منطقه ۳ نسبت به دیگر مناطق شهر اسلامشهر دارای انسجام بیشتری بوده و بخشی از آن دارای بافتی از پیش طراحی شده است. در این منطقه، واحدهای مسکونی به صورت بلوک‌های طویل ساخته شده اند که دلیل مساحت بالای مسکونی در آن می باشد. همچنین، به دلیل بافت طراحی شده، وضعیت معابر آن نسبتا مطلوب بوده و دارای عرض بیشتری هستند. منطقه ۲ با امتیاز ۰,۲۵۶، دارای وضعیت نسبتا نامطلوب و در نهایت منطقه ۴ با امتیاز ۰,۱۰۵، نامطلوب‌ترین وضعیت را به لحاظ برخورداری از عدالت در بخش مسکن را دارد. یکی از دلایل عمده پایین بودن شاخص‌ها در منطقه ۴ فاصله آن از دیگر مناطق و مشکل مالکیت در این منطقه می‌باشد. در این منطقه به دلیل مجاورت با مناطق صنعتی چهاردانگه، تعداد کارگاه‌های صنعتی و فعالیت‌های مرتبط بالا بوده و خدمات شهری در نازل‌ترین سطح خود قرار دارد. از نظر کیفیت کالبدی، منطقه ۴ در وضعیت نامطلوبی قرار داشته و ۸۵ درصد ساختمان‌ها در وضعیت مرمتی یا تخریبی قرار دارند. شبکه ارتباطی در منطقه ۴ معابر فاقد سلسله‌مراتب بوده و پیاده‌روها در وضعیت نامناسبی قرار دارند. همچنین، در مناطق ۴ و ۶، پارک و فضای سبز لازم برای ساکنین ایجاد نشده است. بنابراین، با توجه به نتایج حاصل از مدل تاپسیس، منطقه ۴ دارای بدترین شرایط در بین مناطق شش‌گانه شهر اسلامشهر می‌باشد.

۵-۴- تحلیل یکپارچه سوات (SWOT) و ارائه راهبردهای پیشنهادی

به منظور تعیین جهت‌گیری راهبردی متناسب با مناطق نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید پیش روی شهر اسلامشهر در مسیر بهبود عدالت مسکن، شناسایی شدند. این فرایند براساس معیارها و شاخص‌های تدوین‌شده، شناخت حاصل‌شده از ارتباطات بین آن‌ها و نیز برداشت‌های میدانی و گزارش‌های فرادست صورت گرفته است. بر مبنای نتایج به دست آمده، چهار دسته از راهبرد تهاجمی، انطباقی، اقتضایی و تدافعی، مطابق جدول ۵، ارائه شده است. در ادامه با استفاده از نتایج پرسشنامه ها، راهبردهای ارتقای عدالت فضایی در قلمرو مسکن،

با توجه به نتایج مدل تاپسیس، منطقه ۱ با امتیاز ۰,۹۱۰، مطلوب‌ترین و برخوردارترین منطقه به لحاظ برخورداری از عدالت مسکن می باشد. در این منطقه، حدود ۹۵ درصد بناها دارای اسکلت فلزی، بتنی و آجر و آهن بوده و ۲۵ درصد سطح اراضی مسکونی مساحتی بیش از ۳۸۰ مترمربع دارند. منطقه ۱ دارای کیفیت معابر و مسیرهای پیاده مناسبی است و از نظر دسترسی به کاربری‌های شهری، مراکز اداری و درمانی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد. این منطقه از نظر قیمت زمین نیز نسبت به سایر مناطق اسلامشهر دارای املاک باارزش بالاتر می‌باشد. مناطق ۱ و ۲ به دلیل قدمت بیشتر نسبت به مناطق دیگر، به خصوص در بافت‌های قدیمی و فرسوده خود، احساس صمیمیت بیشتری را تجربه کرده و احساس همسایگی بالاتری را دارند. منطقه ۱ به دلیل وجود کاربری‌های تفریحی و فضاهای سبز، دارای رضایتمندی بهتری از فضاهای فراغتی است. دسترسی به مراکز آموزشی در مناطق ۱، ۲ و ۳ به خوبی تأمین شده و رضایت نسبی از این شاخص وجود دارد. اما شاخص آموزش در منطقه ۴ با وجود استقرار مراکز دبستان و راهنمایی در منطقه، به دلیل مکان‌یابی نامناسب (استقرار در بخش جنوبی) در دسترس مناسب همه ساکنین نبوده و از مقطع دبیرستان بی‌بهره است. همچنین، منطقه ۱ از نظر دسترسی به کاربری‌های ورزشی رتبه اول را دارد. مناطق ۱ و ۲ به دلیل تمرکز فعالیت‌های تجاری-اداری و میزان بالای جمعیت، دارای تعداد بیشتری از مراکز فرهنگی می‌باشد. اکثریت مراکز اداری شهر اسلامشهر در اطراف جاده ساوه و در دو منطقه ۱ و ۲ قرار دارد و میزان دسترسی سایر مناطق به این ادارات باید از طریق این دو منطقه صورت گیرد. در منطقه ۴، دسترسی به کاربری‌های اداری بسیار محدود بوده و باید به مناطق مرکزی (۱ و ۲) مراجعه نمایند. به همین دلیل است که شاخص‌های دسترسی به خدمات عمومی و اداری در مناطق ۱ و ۲ نسبت به دیگر مناطق در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد. همچنین، به دلیل نزدیکی منطقه ۱ به هسته‌های فعالیتی و خدماتی، شاهد تمرکز امکانات تفریحی و به خصوص اداری و تجاری در این دو منطقه بوده و به تبع آن میزان خدمات شهری نیز در آن‌ها بیشتر است. از سوی دیگر، منطقه ۲ به دلیل وسعت بیشتر و قدمت بالاتر (در قسمت‌های مرکزی) از نظر کیفیت مسکونی دارای وضعیتی متفاوت در نواحی خود می باشد که این موضوع در بخش‌های با بافت جدیدتر با بافت قدیمی قابل مشاهده است. در مرتبه بعدی، منطقه ۶ با امتیاز ۰,۵۲۶، در وضعیت نسبتا

براساس جمع‌بندی نظرات ۱۵ کارشناس و متخصص در جدول ۶، اولویت‌بندی شده است. نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون فریدمن مطابق

جدول ۵. تحلیل یکپارچه سوات (SWOT)، راهبردهای منتج از تحلیل

معیار	عوامل درونی (قوت S و ضعف W)	عوامل بیرونی (فرصت O و تهدید T)	راهبردها
کیفیت کالبدی و عملکردی مسکن	W_1 : مصالح ناپایدار و قدمت بالای ابنیه	T_1 : آسیب‌پذیری در مقابل زلزله	ارتقای کیفیت و دوام ابنیه ($W_1 T_1$)
	W_2 : وجود قطعات با شکل هندسی نامنظم	T_2 : دشواری توسعه در قطعات نامنظم	انتظام توده و فضا و استفاده از اراضی هم‌جوار ($W_2 T_2$)
	W_3 : بناهای با ارتفاع کم	O_1 : افزایش بارگذاری در قطعات کم ارتفاع	افزایش استفاده از زمین در قطعات کم ارتفاع ($W_3 O_1$)
	W_4 : وجود کاربری‌های ناسازگار در بافت	T_3 : ترکیب کاربری کارگاهی و مسکونی	کاهش ناسازگاری فعالیتی ($W_4 T_3$)
دسترسی به زیرساخت‌های شهری مناسب	S_1 : افزایش دسترسی به حمل‌ونقل عمومی	O_2 : دسترسی مطلوب به خیابان‌های اصلی	توسعه حمل‌ونقل محور در ایستگاه‌های اتوبوس ($S_1 O_2$)
	W_5 : عدم تعریف مناسب پیاده‌روها	T_4 : تداخل حرکتی پیاده و سواره	ترویج پیاده‌مداری ($W_5 T_4$)
	W_6 : نفوذپذیری پایین اکثر معابر مناطق	O_3 : وجود فضاهای رهاسده	ارتقای نفوذپذیری بافت ($S_6 O_3$)
	W_7 : فرسودگی زیرساخت‌های مناطق	O_4 : وجود امکانات زیرساختی برای توسعه	ارتقای کیفیت تأسیسات و تجهیزات موردنیاز ($W_7 O_4$)
امنیت اجتماعی	W_8 : فقدان کاربری‌های با عملکرد شبانه	T_5 : کاهش حضور شبانه در فضای عمومی	افزایش حضور پذیری با ساماندهی کاربری‌ها ($W_8 T_5$)
	W_9 : ناکافی بودن مبلمان روشنایی مناسب	O_5 : امکان نورپردازی ساختمان‌های مهم	تقویت نورپردازی در مناطق ($W_9 O_5$)
تعاملات اجتماعی	S_2 : میل به مشارکت در محلات	O_6 : امکان استفاده از مشارکت‌های مردمی	تقویت مشارکت مردمی ($S_2 O_6$)
	S_3 : وجود فضای باز همگانی نظیر پارک‌ها	T_6 : تعاملات پایین و عدم اعتماد پذیری	استفاده از فضاهای باز در جهت افزایش تعاملات ($S_3 T_6$)
	S_4 : وجود راسته‌های اصلی فعالیتی	T_7 : نبود پویایی، سرزندگی و حس مکان	ایجاد اختلاط کاربری‌ها و محیطی سرزنده ($S_4 T_7$)
احساس تعلق به محل سکونت	W_{10} : پایین بودن تمایل به ادامه سکونت	T_8 : ناراضاتی و خروج ساکنین از محلات	افزایش وابستگی به محلات، نواحی و مناطق ($W_{10} T_8$)
	S_5 : وجود عناصر و نشانه‌های شاخص در مقیاس شهر و منطقه	O_7 : فرصت استفاده از عناصر شاخص کالبدی و بصری به‌منظور هویت بخشی	تقویت عناصر کانونی و مراکز فعالیتی و گرگانه‌های اصلی حفظ ساختار سنتی و هویتی ($S_5 O_7$)
دسترسی به خدمات	W_{11} : نارضایتی ساکنین از کمبود خدمات	O_8 : وجود ظرفیت قابل باز یافت در مناطق	تأمین خدمات پشتیبان سکونت در مناطق ($W_{11} O_8$)

معیار	عوامل درونی (قوت S و ضعف W)	عوامل بیرونی (فرصت O و تهدید T)	راهبردها
سلامت عمومی	W_{12} : کیفیت نامطلوب فضاهای سبز و باز	O_9 : بهره‌گیری بهتر از گونه‌های گیاهی برای افزایش مطلوبیت فضاهای محلات	افزایش کیفیت‌های محیطی در فضاهای عمومی و باز ($W_{12}O_{19}$)
	W_{13} : وجود فعالیت‌های پرسروصدا و ناسازگار	T_9 : مخاطرات عبور وسایط نقلیه سنگین	ارتقای سطح آرامش و آسایش ($W_{13}T_9$)
سلامت عمومی	W_{14} : مشکل فاضلاب و آب‌های سطحی	O_{10} : وجود شیب جهت هدایت فاضلاب	ارتقای سیستم فاضلاب و آب‌های سطحی ($W_{14}O_{10}$)
	W_{15} : جمع‌آوری نامناسب زباله‌ها و پسماند	T_{10} : خطر تجمع زباله در اراضی مستعد	کاهش آلودگی ناشی از جمع‌آوری زباله‌ها ($W_{15}T_{10}$)
کارایی اقتصادی	W_{16} : عدم استفاده از انرژی‌های پاک	T_{11} : پتانسیل ایجاد کاربری‌های پاک	استفاده از انرژی‌های طبیعی و تجدید پذیر ($W_{16}T_{11}$)
	W_{17} : کاهش نرخ اشتغال و بالا بودن هزینه‌های تملک و اجاره‌بها	O_{11} : افزایش سرمایه‌گذاری به دلیل دسترسی مناسب معابر و شهر تهران	تأمین زندگی قابل استطاعت ($W_{17}O_{11}$)

جدول ۶. اولویت بندی راهبردهای تحلیل یکپارچه (SWOT)

رتبه	راهبرد	وزن	رتبه	راهبرد	وزن	آزمون فریدمن
۱	$W_{11}O_{18}$	۰.۰۷۶	۱۲	S_6T_6	۰.۰۴۴	Test Statistics ^a N ۱۵ Chi-Square ۱۲۱.۹۲۱ df ۱۴ .Asymp. Sig .۰۰۰ a. Friedman Test
۲	S_6T_7	۰.۰۷۳	۱۳	W_9O_{15}	۰.۰۴۱	
۳	W_8T_{15}	۰.۰۷۰	۱۴	$W_{10}T_8$	۰.۰۳۸	
۴	S_2O_6	۰.۰۶۸	۱۵	S_5O_7	۰.۰۳۵	
۵	$W_{17}O_{11}$	۰.۰۶۶	۱۶	W_1T_1	۰.۰۳۳	
۶	W_7O_4	۰.۰۶۳	۱۷	$W_{13}T_9$	۰.۰۳۱	
۷	S_6O_3	۰.۰۶۲	۱۸	$W_{15}T_{10}$	۰.۰۲۸	
۸	S_1O_2	۰.۰۵۹	۱۹	W_6T_2	۰.۰۲۶	
۹	W_4T_3	۰.۰۵۵	۲۰	W_3O_1	۰.۰۲۲	
۱۰	W_5T_4	۰.۰۵۲	۲۱	$W_{14}O_{10}$	۰.۰۱۰	
۱۱	$W_{12}O_{19}$	۰.۰۴۸	۲۲	$W_{16}T_{11}$	۰.۰۰۷	

از این رو، در شکل ۳ مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادی به صورت سیاست‌های قابل اجرا برای منطقه چهار شهر اسلامشهر که یکی از مناطق دارای شرایط نامساعد از منظر عدالت فضایی می باشد به صورت زیر ارائه می گردد:

با توجه به اینکه راهبردهای پیشنهادی به صورت عام (برای کل شهر) ارائه شده است، لازم گردید تا بعد مکانی و محل اجرای برخی از آن‌ها نیز به عنوان پیشنهاد در یکی از مناطق مد نظر قرار گیرد. این امر، با توجه به الگوی توسعه عدالت فضایی مسکن شهر می‌تواند از ضرورت‌های این فرایند باشد.

شکل ۳: موقعیت مکانی مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادی شهر اسلامشهر (منطقه ۴)

۶. نتیجه گیری

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی عدالت فضایی در مسکن شهری سعی بر آن داشت تا با بهره‌گیری از پیشینه و مبانی نظری موضوع، طیف گسترده‌تر و وسیع‌تری از شاخص‌های عدالت مسکن در اختیار قرار دهد و با تجزیه و تحلیل آنها براساس آزمون‌های آماری، به ارزیابی وضعیت شهر اسلامشهر براساس شاخص‌های عدالت مسکن بپردازد. براساس نتایج حاصله، در پاسخ به پرسش اول (عوامل مؤثر بر ارزیابی عدالت فضایی در قلمروی مسکن)، از روش مطالعه کتابخانه‌ای استفاده گردید، از این‌رو با بررسی ادبیات نظری و مطالعات پیشین در زمینه عدالت فضایی و مسکن، ۳۱ شاخص در هشت معیار کیفیت کالبدی/ عملکردی مسکن، دسترسی به زیرساخت‌های شهری، امنیت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، احساس تعلق، دسترسی به خدمات، سلامت عمومی و کارایی اقتصادی استخراج و ملاک ارزیابی قرار گرفت. در رابطه با پرسش دوم (وضعیت شاخص‌های عدالت مسکن در مناطق شهری اسلامشهر)، شاخص‌های عدالت مسکن در مناطق شهر اسلامشهر با پرسشنامه مردمی و از طریق آزمون تی تست در نرم‌افزار SPSS، مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که اکثر شاخص‌ها در وضعیت پایین‌تر از سطح متوسط (کمتر از میانه نظری ۳) قرار دارند. در بین شاخص‌های معیار کیفیت کالبدی- عملکردی مسکن، شاخص‌های امنیت اجتماعی، دسترسی به خدمات و

تسهیلات عمومی، کارایی اقتصادی و احساس تعلق به سکونت، منطقه ۱ دارای وضعیت مطلوب‌تری نسبت به دیگر مناطق است. همچنین از نظر شاخص‌های معیار اجتماعی، منطقه ۲ شرایط مساعدتری را نسبت به دیگر مناطق داراست. بطور کلی منطقه ۱ از منظر عدالت مسکن دارای وضعیت بهتری بوده و منطقه ۴ در اکثر شاخص‌ها دارای وضعیت نامطلوبی می‌باشد. در رابطه با پرسش سوم (رتبه‌بندی مناطق شش‌گانه شهر اسلامشهر براساس عدالت مسکن)، نتایج روش تاپسیس نشان می‌دهد، منطقه ۱ با امتیاز ۰,۹۱۰، مطلوب‌ترین و برخوردارترین منطقه به لحاظ برخورداری از عدالت مسکن می‌باشد. در این منطقه معابر و مسیرهای پیاده کیفیت مناسبی داشته و از نظر دسترسی به کاربری‌های شهری، مراکز اداری و درمانی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد. همچنین به دلیل وجود کاربری‌های تفریحی و فضاهای سبز دارای رضایتمندی بهتری از فضاهای فراغتی است. نامطلوب‌ترین وضعیت به لحاظ برخورداری از عدالت در مسکن مربوط به منطقه ۴ با امتیاز ۰,۱۰۵ می‌باشد. از جمله مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به قدمت بالای ابنیه، سهم بالای اراضی مخروبه و ناسازگار، شبکه معابر و پیاده‌روهای نامناسب، فقدان دسترسی به حمل و نقل عمومی، امنیت پایین، کمبود فضای سبز و همگانی و غیره اشاره نمود. در رابطه با پرسش چهارم (ارائه راهبردهای ارتقای عدالت مسکن) و پس از تحلیل یکپارچه سوات و استخراج راهبردها، از طریق آزمون فریدمن رتبه‌بندی شدند. براساس نتایج به دست آمده، مهم‌ترین راهبردهای ارتقای عدالت در بخش مسکن به ترتیب عبارتند از: راهبرد انطباقی

اقتصادی در شهرها شود. مقایسه نتایج پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش‌های پیشین، ضرورت توجه به عدالت در حوزه مسکن را بیشتر نشان می‌دهد. دلایل عمده فقدان عدالت فضایی در شهرها را می‌توان در توجه غالب به موضوعات کمی، کم‌رنگ شدن مفاهیم کیفی و عدم پرداختن به نیازهای جدید شهروندان جستجو کرد. بدین ترتیب، پرداختن به جنبه‌های مختلف عدالت فضایی مسکن می‌تواند به دستاوردهای مهم در عرصه شهرسازی و در راستای ارتقای کیفیت محیط‌های مسکونی، ارتقای کیفیت زندگی و در نهایت ارتقای سطح رضایتمندی شهروندان در برنامه‌های مسکن و توسعه شهری منجر شود.

تأمین خدمات سکونت در مقیاس‌های عملکردی مختلف ($W_{11}O_8$)، راهبرد اقتصادی ایجاد اختلاطی از کاربری‌ها در مناطق به‌منظور محیطی سرزنده (S_pT_p)، راهبرد تدافعی ساماندهی نظام کاربری‌ها به‌ویژه در شب برای افزایش حضور پذیری (W_8T_8) و راهبرد تهاجمی تقویت مشارکت مردمی (S_pO_p). از آنجای‌که امروزه بسیاری از شهرهای کشور، نظیر اسلامشهر با پدیده بد مسکنی و بی‌مسکنی روبه‌رو هستند، بروز نابرابری و شکاف فضایی بین محله‌ها و مناطق شهری تبدیل به چالش و معضل جدی شده است. این نابرابری‌ها می‌تواند زمینه‌ساز کم‌رنگ شدن هویت فردی شهروندان، کاهش تعاملات اجتماعی بین اقشار مختلف، کاهش منزلت اجتماعی، عدم تقسیم متعادل خدمات و کند شدن آهنگ رشد

فهرست منابع

- اهری، زهرا (۱۳۷۰)، مسکن حداقل، تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
- اکبرپور، محمد، جعفری، فیروز و کریمی، یاشار (۱۳۹۵). واکاوی میزان نگرش مردم از معیارهای مسکن مناسب روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان هشتروند). نشریه جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۰(۵۸)، ۲۳-۴۲. <https://b2n.ir/w36971>
- ابراهیم زاده، عیسی و قادرمرزی، جمیل (۱۳۹۴). تحلیلی بر کیفیت مسکن محلات شهری راهکاری جهت بهبود کیفیت زندگی شهروندان (مطالعه موردی: محلات شهر دهگلان). مجله جغرافیا و توسعه، ۴۰(۴۰)، ۱۳۹-۱۵۶. <https://b2n.ir/a05688>
- اسماعیل زاده، حسن و معصومی، لیلیا (۱۳۹۴). تحلیل عدالت فضایی شهرستان‌های استان اردبیل در بخش شاخص‌های بهداشتی-درمانی با استفاده از مدل rokiV. مطالعات مدیریت شهری، ۷(۳۲)، ۴۹-۱۰۴.
- امانپور، سعید، ملکی، سعید و حسینی، نبی‌الله (۱۳۹۵). تحلیلی بر توزیع خدمات شهری در کلانشهر اهواز از منظر عدالت فضایی. دوفصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۷(۲)، ۹۹-۱۱۱. <https://b2n.ir/m92744>
- امانپور، سعید، حسینی‌شه‌پریان، نبی‌الله و سعیدملکی (۱۳۹۵). تحلیل فضایی سطوح برخورداری مناطق کلانشهر اهواز از خدمات شهری با تأکید بر عدالت اجتماعی. پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۴(۳)، ۷۱۵-۵۹۴. <https://b2n.ir/x77633>
- برندک، فرهاد (۱۳۹۶). بررسی عدالت در سلامت با هدف دستیابی به دسترسی یکسان شهروندان به مراکز بهداشتی-درمانی (مطالعه موردی: شهر اردبیل). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۲۱(۴)، ۳۷۹-۳۸۹. <https://b2n.ir/g17387>
- بزی، حدارحم، کیانی، اکبر و راضی، امیر (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل برنامه‌ریزی توسعه مسکن پایدار (مطالعه موردی شهر حاجی‌آباد-استان فارس). فصلنامه جغرافیایی چشم‌انداز زاگرس، ۲(۳)، ۲۵-۴۶. <https://b2n.ir/x13386>
- جرفی، محمد امین، مدیری، مهدی، مهدوی حاجیلویی، مسعود (۱۳۹۹). برنامه‌ریزی راهبردی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی (مطالعه موردی: کلانشهر اهواز). آمایش محیط، ۳۱(۰۵)، ۱۵۱-۱۷۰. <https://b2n.ir/g17387>
- داداش پور، هاشم، رستمی، فرامرزی و علیزاده، بهرام (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل توزیع عادلانه خدمات شهری و الگوی پراکنش فضایی آنها در شهر همدان. فصلنامه مطالعات شهری، ۳(۱۲)، ۵-۱۸. <https://b2n.ir/u80037>
- روستایی، شهریور؛ نعیمی، کیومرث و محمودی، سلمان (۱۳۹۵). تحلیل فضایی بر نابرابری‌های آموزشی و نقش آن در پایداری اجتماعی شهری (مطالعه موردی: شهر سقز). فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷(۲۶)، ۶۱-۹۹. <https://b2n.ir/d02624>
- رومیانی، احمد؛ سجاسی، حمدالله و منصوری، خیرالنسا (۱۳۹۷). تحلیل ساختاری-کارکردی مسکن روستایی با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: دهستان رومشگان شرقی، شهرستان کوهدشت). مجله مسکن و محیط روستا، ۲۶(۲)، ۵۵-۷۰. <https://b2n.ir/k04962>
- رضوانی، محمدرضا؛ اسفرم، یعقوب و حسینی، سیدرضا (۱۳۹۲). تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه مسکن روستایی با تأکید بر نابرابری درون منطقه ای (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی). فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی، ۲(۴)، ۳۴-۴۹. <https://b2n.ir/a00782>
- رمضانپور، مهرناز؛ نورتقانی، عبدالمجید و شرقی، علی (۱۳۹۷). مکان‌یابی مسکن حمایتی با معیارهای مقرون به صرفه‌گی مبتنی بر عدالت فضایی در شهر بابل. مطالعات محیطی هفت حصار، ۷(۲۵)، ۳۵-۵۰. <https://b2n.ir/h28615>
- ضمیری، محمدرضا؛ ضمیری، مهسا و نسترن، مهین (۱۳۹۴). روش‌های کمی در تحلیل توسعه فضایی مسکن شهری بجنورد (۱۳۸۴-۱۳۹۴). فصلنامه مطالعات شهری، ۷(۷۱)، ۷۶-۵۷. <https://b2n.ir/u65647>
- عبدی، علی؛ بیژن رحمانی، بیژن و تاج، شهره (۱۳۹۸). تحلیل نابرابری‌های فضایی توزیع خدمات شهری از منظر عدالت فضایی مطالعه موردی: شهرستان قرچک. مجله جغرافیایی فضای گردشگری، ۹(۳۳)، ۹۶-۸۸. <https://b2n.ir/h75408>
- عزیزی، محمدمهدی، بیدهندی، شکوهی و محمدصالح (۱۳۹۴). تحلیل سیر تحول تاریخی مفهوم عدالت اجتماعی در برنامه‌های توسعه شهری ایران (۱۳۳۱-۱۳۹۳). تحقیقات تاریخ اجتماعی، ۵(۱۰)، ۵۲۱-۹۴۱. <https://b2n.ir/d30692>
- عزیزی، محمدمهدی، زبردست، اسفندیار و اکبری، رضا (۱۳۹۷). واکاوی تبلور عدالت محیطی در اندیشه آرمان شهری اسلامی جهت کاربست در شهرسازی اسلامی (مطالعه موردی: محله روستا بنیان سفین کیش). مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۹(۳۴)، ۲۲-۵. <https://b2n.ir/b13635>
- عابدینی، اصغر (۱۳۹۴). تحلیل تطبیقی شاخص‌های مسکن در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله اسلام آباد کشتارگاه ارومیه). مجله مسکن و محیط روستا، ۱۵(۹۴۱)، ۱۵-۶۶. <https://b2n.ir/u11386>
- فصیحی، حبیب‌الله، شمعی، علی و آذرخش، فاطمه (۱۳۹۹). تحلیل دسترسی به بوستان‌های شهری با رویکرد عدالت فضایی (نمونه: شهر ایلام). برنامه‌ریزی فضایی، ۱(۳۷)، ۱۰۵-۱۱۸. <https://b2n.ir/x07779>
- قنبری، ابولفضل (۱۳۹۰). تحلیلی بر نابرابری‌های مسکن روستایی شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی در سال ۷۸۳۱. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳(۱۳۶)، ۳۳. <https://b2n.ir/d49509>
- مدیری، مهدی و حسینی، سید احمد (۱۳۹۲). ارزیابی کمی و کیفی مسکن شهری رویکردی جهت دستیابی به عدالت فضایی (مطالعه موردی: مناطق شهری استان خراسان رضوی). فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۵(۳)، ۵۳-۶۹. <https://b2n.ir/r02593>
- معینی، محمدمهدی (۱۳۸۷). مطالعه روند شکل‌گیری مسکن در تازه‌آبادهای عشایری. هنرهای زیبا، ۳۳(۳)، ۷۴-۶۵. <https://b2n.ir/d40348>
- نعیمی، کیومرث و بابائی‌اقدام، فریدون (۱۳۹۶). شهر و عدالت فضایی؛ تحلیلی بر پراکنش خدمات عمومی شهری در نواحی بیست و دوگانه سهندج. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۷(۳۲)، ۱۷۳-۱۸۶. <https://b2n.ir/d24614>
- یزدانی، محمد حسن و فیروزی، ابراهیم (۱۳۹۵). سنجش عدالت فضایی در توزیع مکانی کاربری‌های آموزشی شهر اردبیل. فصلنامه برنامه

ریزی فضایی، (۳)۶، ۱۷-۳۶. <https://b2n.ir/h97961>

- Amer, S. (2007). Towards spatial justice in urban health services planning: a spatial-analytic GIS-based approach using Dar es Salaam, Tanzania as a case study (Vol. 140). Utrecht University. <https://b2n.ir/m73334>
- Dunn, J. R. (2002). Housing and inequalities in health: a study of socioeconomic dimensions of housing and self reported health from a survey of Vancouver residents. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(9), 671-681. <https://b2n.ir/h77792>
- Duxbury, N., Simons, D., & Warfield, K. (2006). Local Policies and Expressions of Cultural
- Hall, P., & Pfeiffer, U. (2000). *Urban Future 21: A Global Agenda for Twenty-first Century Cities*. Taylor & Francis.
- Huang, Y., & Jiang, I. (2009), Housing Inequality in Transitional Beijing, *International Journal of Urban and Regional Research*, 33 (4), pp. 936-956.
- Huang, Y. (2005), From Work-unit Compounds to Gated Communities: Housing Inequality and Residential Segregation in Transitional Beijing. In L. J. C. Ma and Wu (Eds).
- Laurent, E. (2011). Issues in environmental justice within the European Union, *Ecological*, 70 (11), 1846-1853.
- Mercer, C. (2006). Cultural planning for urban development and creative cities. <https://b2n.ir/e95783>
- Mitchel G., Norman, P. (2012), Longitudinal environmental justice analysis: Co-evolution of environmental quality and deprivation in England, 1960–2007, *Geoforum*, 43 (1), pp. 44–57. <https://b2n.ir/g70728>
- Santos, D., & Martins, I. (2006). Monitoring urban quality of life, the Porto experience. *Social Indicators Research*, 80 (2), pp. 411-425.
- Weziak, D. (2016). Quality of life in cities: Empirical evidence in comparative European perspective. *Cities*, (58), pp. 87-96.
- Xiao, Y., Wang, Z., Li, Z., & Tang, Z. (2017). An assessment of urban park access in Shanghai—Implications for the social equity in urban China. *Landscape and urban planning*, 157, 383-393. <https://b2n.ir/t37163>

نحوه ارجاع به این مقاله

عزیزی، محمد مهدی، مرادی، محمد. (۱۴۰۰). عدالت فضایی در مسکن شهری مورد مطالعاتی: شهر اسلامشهر. نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۴(۳۶)، ۲۴۰-۲۵۵.

DOI: 10.22034/AAUD.2021.233469.2222

URL: http://www.armanshahrjournal.com/article_142367.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

